

Ключові слова: соціальний захист, стандарт, міжнародні стандарти права на соціальний захист, гармонізація.

Ключевые слова: социальная защита, стандарт, международные стандарты права на социальную защиту, гармонизация.

Key words: social protection, standard, international standards of the right to social protection, harmonization.

ГУДЗЬ АННА ОЛЕКСАНДРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
кандидат юридичних наук*

ГУДЗЬ ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення*

**МЕЖІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
В РАМКАХ ПРЕДМЕТУ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

На сьогоднішній день у науковій літературі сформувалось два підходи до визначення меж правового регулювання відносин у сфері соціального обслуговування в рамках предмету права соціального забезпечення.

Перший (класичний) зводиться до необхідності відмежування власне соціальної послуги від послуг, які надаються в рамках цивільного права на основі таких відмінних ознак, як оплата. Так, соціальна послуга надається, відповідно до законодавства, безкоштовно для визначених категорій населення з метою задоволення їх специфічних потреб. Натомість, відносини із надання послуг на платній основі становлять предмет цивільного права [1, с. 143]. У даній позиції в основу покладений принцип аліментарності соціального обслуговування – його безоплатності та безеквівалентності. Продовжити цю думку слід міркуваннями Ю. Б. Корсаненкової, яка зазначає, що прагнення законодавця перенести сферу соціального обслуговування в площину договірного регулювання через зниження соціальної функції держави може змінити весь механізм правового регулювання даної сфери, що призведе до трансформації структури комплексного інституту соціального обслуговування, а можливо – до його втрати [2, с. 45]. Більше того, як слушно стверджує Т. К. Миронова, це слугує загрозою тому, що із сфери дії норм права соціального забезпечення може бути виведена велика частина соціальних послуг, що зумовить обмеження кожного у праві на соціальний захист, гарантованого на конституційному рівні держави [3, с. 158].

До речі, стосовно оплатного характеру соціальної послуги оригінально розмірковує у своїй роботі А. В. Барков, вважаючи взагалі розподіл

їх на платні/безоплатні – штучним, невиправданим та умовним. Аргументує свою позицію вчений тим, що у будь-якому випадку послуги мають оплатний характер, певну вартість. Їх вартість стосується або прибутку (якщо вона оплачується), або витрат для її надавача (якщо не оплачується) [4, с. 20].

Більш обґрунтованим нам видається другий підхід, згідно з яким допускається визнання відносин із соціального обслуговування як на платній основі, так і безкоштовно в якості тих, які формують предмет саме права соціального забезпечення, а отже – визнання договору про соціальне обслуговування особливим видом договору даної галузі права, який має цивілістичну основу (А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова) [5, с. 340–391].

Не нівелюючи факт наявності спільного, слід вказати і те, що договір із надання соціальних послуг має свої особливості, які дозволяють говорити про його своєрідну правову природу – відмінну від цивільно-правового договору як базового поняття у теорії права. Такі відмінні ознаки демонструють публічну компоненту договору, якою встановлюється межа договірної механізми правового регулювання, властива для приватної складової.

Як зазначають А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова: 1) суб'єктами відносин із соціального обслуговування можуть бути будь-які особи не залежно від факту нужденності (бідності), з іншої сторони – не тільки надавачі послуг державного сектору, а і комунальні та приватні соціальні служби; 2) об'єктом правовідносин виступають різні види соціальних послуг, які надаються на рівні не нижче за встановлений державними соціальними стандартами; 3) взаємні права та обов'язки суб'єктів визначаються договором, на умовах повної, часткової оплати послуг або безкоштовно [5, с. 340–391].

В цілому погоджуючись із зазначеним, слід додати лише те, що суб'єктами таких відносин можуть виступати не лише соціальні служби, за сучасних умов, особливо враховуючи розвиток недержавного соціального забезпечення, такими суб'єктами можуть бути і відмінні від соціальних служб: фізичні особи, які беруть участь у благодійній діяльності; волонтери; приватні підприємства; громадські об'єднання та релігійні організації тощо.

Цікавим є те, що традиційне розуміння договору як виключно добровільного правовідношення, яке передбачає можливість змінювати зміст зобов'язань за волею сторін, припиняти їх, списувати борг тощо із досліджуваними договорами не завжди спрацьовує. На противагу цивільно-правовому зобов'язанню, яке виникає на добровільній основі, правовідносини із соціального обслуговування породжуються на основі договору та принципу добровільності. Але, коло осіб, які мають право його укладати та виступати надавачами соціальних послуг, визначене на законодавчому рівні.

Будь-який цивільно-правовий договір характеризується рівністю сторін. Як справедливо зазначають А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова, Н. Н. Тарусина, для договорів у праві соціального забезпечення така

рівність не завжди властива. Крім цього, обов'язковою частиною (додатком) до договору про надання соціальних послуг є індивідуальний план для особи-отримувача, зміст якого також чітко регламентується законодавством (види послуг, періодичність, строки тощо) [2].

Нормативно не передбачена можливість для надавача соціальних послуг відмовити в їх наданні, окрім випадків, які передбачаються у законодавстві (наприклад, стан здоров'я отримувача) [2].

О. В. Барков серед кваліфікаційних ознак виділяє предмет договору – надання соціальних послуг і їх специфічну соціальну спрямованість, пов'язану з мобілізацією внутрішнього ресурсу особистості в подоланні важкої життєвої ситуації, можливіиі безоплатниі (нееквівалентниі) характер тощо [6].

Як у деякій мірі уже зазначалося, соціальне обслуговування відрізняється від надання послуг на основі цивільно-правового договору, зокрема, такою характеристикою, як оплата. Передусім, воно здійснюється безоплатно, але можливе й надання соціальних послуг на умовах плати за них. Проте соціальною у повному розумінні слова видається можливим називати лише ту послугу, яка надається за зниженою ціною або безкоштовно [7, с. 144]. Тобто, відносини із надання соціальних послуг на умові повної оплати не складають предмет права соціального забезпечення, а відносяться до цивільного, навіть якщо отримувачем є особа, яка зіштовхнулася із соціальним ризиком, а надавачем – відповідна соціальна служба [8, с. 177].

Вольова ознака – також критерій, за яким соціальні послуги різняться від тих, які надаються за цивільно-правовим договором. Ст. 3 Цивільного кодексу України передбачається свобода договору; у ст. 628 – можливість укладання змішаних договорів, які складаються із елементів різних договорів. Проте слід мати на увазі, що свобода договору в контексті досліджуваної групи договорів хоча й має місце, але не в повному обсязі, адже в широкому розумінні означає свободу вибору контрагенту, формування умов договору, свободу його укладання в цілому. Надання послуги по суті є виконанням цивільно-правового обов'язку. Надання соціальних послуг – обов'язком соціальних служб по відношенню до осіб, які зіштовхнулися із складними життєвими обставинами – соціальними ризиками.

У юридичній літературі донедавна точилася дискусія щодо доцільності віднесення послуг, які надаються недержавними суб'єктами на основі договору, до категорії соціальних. Так, вважалося, що якщо на безкоштовні соціальні послуги може претендувати досить обмежене коло осіб (малозабезпечені, особи похилого віку та інші), послуги, які надаються на платній основі, соціальну характеристику втрачають. Підставою для таких послуг, що важливо в контексті нашого дослідження, як раз таки, був договір. Розглядаючи систему суб'єктів-надавачів таких послуг, можемо помітити, що державні соціальні служби беруть участь в соціально-забезпечувальних відносинах, для недержавного сектору, на переконання деяких авторів [9, с. 121],

притаманні – цивільно-правові, адже такими службами самостійно визначаються умови надання соціальних послуг.

Заперечити таку позицію нам дозволяють положення законодавства, щодо розповсюдження державних соціальних стандартів на суб'єктів-надавачів не залежно від форм власності та видів господарювання. Тобто за змістом не залежно від того, ким такі послуги надаються, вони є соціально орієнтованими, у будь-якому разі направлені на подолання того чи іншого соціального ризику, а отже по праву повинні називатися соціальними – такими, які надаються в рамках соціально-забезпечувальних правовідносин – правовідносин, які становлять ядро права соціального забезпечення.

Список використаної літератури:

1. Право социального обеспечения России : учебник для бакалавров / отв. ред. Э. Г. Тучкова. М. : Проспект, 2014. 456 с.
2. Корсаненкова Ю. Б. К вопросу о модификации механизма правового регулирования отношений по социальному обслуживанию. *Вестник МГПУ. Серия «Юридические науки»*. 2016. № 4 (24). С. 44–54.
3. Миронова Т. К. Новации в понятийном аппарате права социального обеспечения и их влияние на предмет отрасли. *Актуальные проблемы российского права*. 2017. № 9 (82). С. 153–162.
4. Барков А. В. К дискуссии о тенденциях развития правового института социального обслуживания и его соотношении со смежными отраслями права. *Вестник Пермского университета. Юридические науки*. 2013. № 3 (21). С. 17–26.
5. Лушников А. М., Лушникова М. В., Тарусина Н. Н. Договоры в сфере семьи, труда и социального обеспечения: учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Проспект, 2014. 432 с.
6. Барков А. В. Рынок социальных услуг: проблемы правового регулирования: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Московская академия экономики и права. М., 2008. 625 с.
7. Майфат А. В., Шипулина Л. Н. Публично-правовые и частноправовые начала в сфере социального обслуживания населения. *Российский юридический журнал*. 2008. № 2. С. 140–144.
8. Право социального обеспечения : учеб. пособие / под ред. М. О. Буянова, С. И. Кобзева, З. А. Кондратьева. М., 2005. 328 с.
9. Мачульская Е. Е. Право социального обеспечения. Перспективы развития. М., Гордец, 143 с.

Ключові слова: право соціального забезпечення, соціальне обслуговування, правове регулювання, соціальні послуги, договір.

Ключевые слова: право социального обеспечения, социальное обслуживание, правовое регулирование, социальные услуги, договор.

Key words: social security law, social services, legal regulation, contract.